

Ե Օ Յ Ա Ն Ս Ե Պ Ա Ս Թ Ի Ա Ն Պ Ա Խ

Ինչպէս որ հին Յոյներու գեղեցիկ երեւակայութենէն ըրիտաձ են Ապոլոն եւ քնարակեր Որփէս, Քրիստոնէութիւնն ալ տուաւ իր մտքով Ապոլոն եւ քնարով Որփէսը՝ յանձին Եօհան Սեպասթիան Պախի: Բայց այս անգամ երեւակայութեան պտուղ մը չէր, այլ իրական:

Սեպասթիան Պախ ամենէն հանճարեղ երաժիշտն է, ասիկա անփրճելի իրողութիւն մըն է այսօր: Անիկա հոգեպէս հայրն է իրմէ վերջ եկող Մօցարթի եւ Պէթհովէնի: 1788ին երբ Մօցարթ կ'անցնէր Լալիցիկէն, յայտնութիւնը ունեցած է Պախի: Օր մը կը գտնուի Սուրբ-Թովմասի եկեղեցին, ուր երկնային երաժշտութիւնը կը պարուէր կամարը, - կ'իմանայ թէ պատարազ մը կը նուագուէր Պախէն: Մօցարթ, - որ իր Մուսայէն զատ ո՛չ մէկու գործէն չէր ներշնչուած, - անհուն ըզմայլանք մը կը զգայ եւ այդ օրէն սկսեալ կատարի պաշտող մը կը դառնայ Պախի եւ կը սկսի անոր գործերը ճանչցնել: Պէթհովէն նըմանապէս քերձ հիացող մը եղած է անոր, ու պէտք է նկատել թէ այդ ժամանակ զեռ Պախի գլխաւոր գործերը չէին ճանչցուած: Պէթհովէն իր առջեւ ունէր անոր clavecin bien tempéré-ն, ուրկէ կը քաղէր իր ներշնչումները: Ծօրէն ալ ամենախորունկ հիացող մը եղած է անոր, իր ժամերուն մեծ մասը նուիրած էր անոր գործերը նուագելու, ինչպէս կը թելադրէր նաեւ նուագել իր աշակերտներուն: Ծուման կ'ըսէ. - «Երաժշտութիւնը կը պարտի Պախի, ինչ որ կրօնք մը կը պարտի իր հիմնադրին»: Վաղէն կ'ըսէ. - «Ինչպէս որ Եգիպտական Սփինքսին մարդկային դէմքը կը ձգտի խուսափիլ իր կենդանական մարմնէն՝ այսպէս ալ Պախի աղնուական զլուխը դուրս կը ցայտէ իր ծանր կեղծամէն»:

Բայց վերջապէս Զիլիքս Մէնտէլսոնն էր որ անխոնջ կերպով աշխատեցաւ մեծ վարպե-

տին զլուխ-գործոցները հրապարակ հանելու: Ան էր որ առաջին անգամ ունկնդրութեան տուաւ անոր երկու հսկայական գործերը՝ Iohannes - Passion եւ Mathaus - Passion, որոնց մէջ պաշտելի երաժշտութեամբ մը կ'երգէ Քրիստոսի չարչարանքները: Այս երկու մեծ ունկնդրութիւններէն ետքը՝ անոր հանճարը կը յաղթանակէր միանգամ ընդ միշտ: Անկէ վերջ է որ կը հիմնուի Bachgesellschaft ընկերութիւնը, որ երկար պրպտումներէ ետքը վերջապէս հրապարակ կը հանէ վարպետին ամբողջական գործը:

Եօհան-Սեպասթիան Պախ ծնած է 21 մարտ 1685ին Այզենախի մէջ: Այս խորհրդաւոր երկիրը զեղուն էր առասպելներով: Անոր բարձունքին վրայ կ'իշխէ Վարթպուրկի զոհակը: Անոր պատկանելի տեղը ի՞նչ յիշատակներ կ'ողեկոյէ: Գեղեցիկ էլիպայէթը ապրեր էր այնտեղ, Լութեր ապատոմներ էր այնտեղ իր տարազութեան միջոցին: Յիշենք որ, Վաղէն, իր հոյակապ գործին Թաւմաուզիի անցքը զետեղած է Վարթպուրկի զոհակին մէջ:

Այս միտքիկ հոգը եղած էր նաեւ երաժիշտներու որրանք: Վարթպուրկի զոհակը երբեմնի հաւաքաւայրը եղած էր ամենէն ճարտար աշուղներուն:

Այսպէս, Եօհան-Սեպասթիանի մանկութիւնը կը բողբոջէր զեղեցիկ խորհուրդի մը մէջ՝ որ կը բաղկանար կրօնքէ, բանաստեղծութենէ եւ բնութեան հրաշալիքներէն: Իր առաջին ուսուցիչը եղած է իր հայրը, Եօհան-Ապրօպիուս, որ իր երկրին մէջ է՛ն յայտնի ջութակահարն էր:

Եօհան-Սեպասթիան կը սերէր երաժիշտներու րեզուն զերդաստանէ մը: Իրմէ առաջ տոնուաղն եօթը սերունդ, բոյրն ալ նշանաւոր երաժիշտներ տուած էին: Պախ փոքր տարիքէն կորսնցուց իր ծնողքը եւ գնաց Օհեր-

տրուֆ՝ իր երէց եղբորը մօտ՝ որ նոյն քաղաքի եկեղեցիի օսկանիսթն էր: Պախ գրաւիչ ձայն մը ունէր, եւ այդ վաղ տարիքէն սկսաւ արդէն իր ապրուստը ճարել պատարագներուն ու հարուստներու յուղարկաւորութիւններուն երգելով: Գիշերները կ'անցընէր ընդօրինակելով լուսնի լոյսով իր ժամանակուան մեծ երաժիշտներուն գործերը: Հետզհետէ իր համբաւը կը ծաւալէր ու վերջապէս անուանուեցաւ օսկանիսթ Աննչթաաի նորակառոյց եկեղեցիին: Բայց իր սորվելու փափաքը անդուստլէր, ու քանիցս եօթն օրուան ճամբայ քալած էր իր տեղէն մինչեւ Լիւպէք քաղաքը՝ լսելու համար մեծ օսկանիսթ Պիւքթէհիւտը: Իր կեանքի առաջին դառնութիւնը ատկէ կը սկսի արդէն: Վասն զի եկեղեցիին թաղականութիւնը զինք կը վտարէ՝ այդ բացակայութիւններուն համար ամբաստանելով զինք:

Բնական է՝ իմ մտադրութենէս դուրս է Պախի կենսադրականն ընել, որուն համար անգլին հատոր մը գրել անհրաժեշտ է:

Պախի գործը անհուն է, ան ամենէն պատկառելի յիշատակարանը կը կազմէ երաժշտութեան պատմութեան մէջ: Երեւակայել որ եղած են երաժշտագէտներ որ իրենց բովանդակ կեանքը յատկացուցած են միմիայն անոր ստեղծագործութիւնները ուսումնասիրելու համար. անոր գործը ա'յնքան անչափելի է եւ խորունկ: Իր դարուն ամենէն մեծ բարոյական ազդակը կրօնքն էր: Նամանաւանդ երաժշտութիւնը գրեթէ եկեղեցիներուն սեփականութիւնը վարձած էր: Ուրեմն իր երաժշտութեան մեծ մասը կրօնական ներշնչումէ է: Անիկա պարտադրութիւն ունէր ամէն կիրակիի համար մէկ մէկ cantate գրելու: Կարելի է երեւակայել թէ քանի՜ հարիւր cantate գրած է, որոնց իւրաքանչիւրին ունկնդրութիւնը ժամ մը կը տեւէ: Ասոնցմէ գծրազգաբար միայն 190 հատը գտնուած են: Նաեւ բազմաթիւ motet-ներ եւ oratorio-ներ: Ասոնցմէ զատ կրօնական իր ամենէն պատկառելի գործերն են երեք մեծ Passion-ները, ըստ Յովհաննու, ըստ Մատթէոսի եւ ըստ Դուկասի: Յետոյ Magnificatը եւ հուսկ ապա իր մեծ պատարագը՝ Grande Messe en Si Mineur, ուր իր հանճարը վերջին խօսքն ըսած է կարծես: Ունի suite-ներ նուագախումբի համար, վեց concertos Brandebourgeois: Ասոնցմէ զատ լայնածաւալ արտադրութիւն մը ունի նուագա-

րաններու համար (instrumental): Ամենէն ըստուար գործը գրած է օսկի համար, իր ամբողջ կեանքին մէջ եղած ըլլալով օսկանիսթ: Այդ գործերէն ա'յնքան հզօր ու խոր բանաստեղծութիւն մը կը ժայթքէ որ՝ արդէն առաջին նօթերուն ունկնդրութենէն ետքը, ամէն խորհող-զգացող անհատ ենթակայ է գերագոյն սարսուռի մը: Այն բոլոր հոգերն ու անդոհները որ մեզ հոգին կը կապեն՝ կը ցնդին ընդհուպ, եւ ունկնդիրը դիւթուած վերացած կը գտնէ ինքզինք երանաւտ աշխարհի մը մէջ: Այս վիթխարի գործերէն վերջ առաջին տեղը կը գրաւեն դաշնակի արտադրութիւնները: Ամէն խզճամիտ դաշնակահար պէտք է ունենայ անոր երկու անդուգական հատորները՝ որոնք կը կոչուին clavecin bien tempéré: Ասոնց մէջ քսան եւ չորսական prélude եւ fugue կայ, majeur եւ mineur, տասներկու կիսածայնութու կարգով: Դաշնակի համար արտադրութեանց մէջ նման զլուխ-գործոց գրուած չէ զեռ եւս, հետեւ տափակ վարժապետական գործ մը ըլլալէ (pédantesque), ինչ որ ժամանակին կարծուած էր սահմանափակ միաբերու կողմէ: Այս գործերուն նուագուիլը խիստ դժուար է բնականաբար, եւ բոլոր այն աշակերտները որոնց մէջ արուեստի սրբազան հուրը տկար է՝ տաղաուկ կը դգան անոր տուած խոշունդոտներուն առջեւ: Այսպիսիներուն կը յանձնարարեմ, օրինակի համար, Ա. հատորին ութերորդ préludeը եւ fugueը նուագել (en mi bémol mineur): Զգացումի ի՞նչ խորութիւն ու գեղեցկութիւն կը բուրէ այդ գոգտրիկ կառոյն: Այս հոյակապ երկէն վերջ կուգան իր բազմաթիւ inventionները, երկու մեծ suiteները, partita-ները, ouverture-ները, fantaisie-ները, հուսկ ապա բազմաթիւ concerto-ները որոնք զլիսաւոր ինչքը կը կազմեն ճարտար դաշնակահարներուն:

Զութակի արտադրութիւնը երբեք նուագ տկար չէ դաշնակիներէն: Առաջին տեղը կը բռնեն իր վեց զմայլելի sonate-ները (կամ partita) գրուած միայն Զութակի համար, առանց դաշնակի ընկերակցութեան: Կարելի չէ երեւակայել polyphonie-ի այդքան յանդուգն փորձ մը: Իր սիրելի fugue-ի սեռը կը գտնենք դարձեալ իրագործուած այդ mélodique նուագարանին վրայ: Օրինակի համար Si Mineur սոնաթին Allemande-ին եւ Mi Majeur սոնաթին Prélude-ին մէջ կարելի է

որոշապէս երկու նուագարանի ձայն իմանալ: Նմանապէս La Mineur սոնաթին andante-ին մէջ կը լսուի աննկուն pédale մը, որուն վրայ կը թաթոյս աղնուական մեղեդի մը: Եւ սոնոք այդ փոքրիկ գործիքին վրայ, որ միմիայն մեղեդիի զծելու սահմանուած էր: Ո՞ր զգայուն անհատը չէ կախարդուած անոր Sol Mineur սոնաթին chaconne-ին ունկնդրութենէն: Ասկէ վերջ կուզան իր վեց սոնաթները ջութակի եւ դաշնակի: Կարելի չէ լալու չափ չյուզուիլ ու չսարսուլ ունկնդրելով օրինակի համար Mi Majeur սոնաթը: Հոգեկան անպատում երանութիւն մը կը հոսի այդ երկնային նօթերէն: Ասոնցմէ վերջ թուենք իր երեք մեծ concerto-ները, որոնք ճարտար ջութակահարներուն դանձր կը կազմեն:

Վեց սոնաթ ալ զրած է թաւջութակը համար, առանց դաշնակի ընկերակցութեան, որոնք ո՛չ մէկ կերպով վար չեն մնար միւսներէն: Հուսկ ուրեմն, յիշենք իր գողարիկ սոնաթները սրինգի համար եւ վինի (luth) suite-ները:

Այս անհամար գործերէն վերջ, — որոնք ճշմարիտ երաժիշտներուն համար մարդարտահոս ակունք մըն են, արուեստի ներհուն եւ երանաւէտ վայելք մը, — կ'ուզեմ յիշել իր երկու վերջին գործերը՝ որոնք մեծ վարպետին մտաւորական կտակն են:

Առաջինը՝ Offrande musicale, զոր ձոնած է Ֆրէտէրիք Բ-ի, այս բռնակալ եւ միեւնոյն ժամանակ արուեստասէր արքային: Ֆրէտէրիք Բ., իմանալով Պախի համբաւը, զայն հրաւիրած էր Փօցտամ՝ իր պալատը: Պախն այն թուականին Լայփցիկի Սուրբ-Թովմաս եկեղեցիին ու զպրոցին մէջ երաժշտական վարէի, ուսուցչի եւ օսկանիսթի բաղմապիտի պաշտօնները կը վարէր: Իր ծերութեան օրերուն էր: Կը հասնի Փօցտամ, եւ առանց հանգչելու, ճամբորդի այդ փոշեթաթախ փիճակին մէջ՝ արքան կը ստիպէ զինք նուագել: Պախ improviser կ'ընէ անոր տուած մէկ եղանակին վրայ, զմայլանքի մէջ պարուրելով համայն արքունիքը: Պախ յետոյ իր Լայփցիկ վերադարձին կ'ընդլայնէ իր բրած improvisation-ը եւ ջութակի ու սրինգի ցայտուն բաժին մըն ալ աւելցնելով կը յղէ Ֆրէտէրիքի: Յիշենք որ Ֆրէտէրիք Բ. սրինգ կը նուագէր եւ Պախ սրինգի այդ փայլուն բաժինը ուղղակի անոր համար զրած է:

Այսքան բեղուն ու հրաշալւորը կեանք մը ունենալէ ետքը՝ սուսաւ իր կարապի երգը՝ որուն նման պատկառելի կերտուածք մը չէ ունեցած դեռ մարդկային երաժշտութիւնը: Այն

ԵՅԶԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆ ՊԱԽ

(rus Կօրլիպ Հաուսմանի ցկարին՝ մեծ Էրաժէից մահուրենց Երեմ արի առաջ յօրինուած)

է՛ l'Art de la Fugue (Die kunst der Fuge):

Այս գործը երեւութապէս didactique բընոյթ մը ունի, եւ հեղինակին մահուրենց իվեր փոշիի տակ կը հեծէր: Շատ երաժիշտներ անոր անուան խոժոռութենէն կ'երկնչէին ձեռք զըզցնել անոր: Միայն վերջերս երիտասարդ արտակարգ տաղանդ մը, Wolfgang Graeser անունով, զայն մէջտեղ հանեց նուագախումբի համար յարմարցնելով (orchestrer): Կ'արժէ երկու խօսքով ալ յիշատակել այս երիտասարդը, որուն բաղմապիտանի ուսումը կ'երթայ նկարչութենէն երաժշտութիւն եւ մաթեմատիքներէն մինչեւ արեւելեան լեզուներու գիտութիւնը: Եւ չկրնայիմ այդ ամէնը ի մի համադրել իր ուղեղին մէջ՝ քսաներկու տարեկանին մէջ անձնասպան եղաւ:

Քանի մը տարիէ ի վեր այս գործին ունկնդրութիւնը ամբողջ Եւրոպայի երաժշտական աշխարհը զմայլանքի մէջ ընկղմած է:

սոյն տողերը ոտորագործն ալ իր կարգին այդ անպատում վայելքը ունեցած է՝ անոր երկու ամբողջական ունկնդրութիւններուն ներկայ ըլլալով : Պախի սիրելի երաժշտական արուեստը՝ fugueը, այստեղ իր գաղաթնակէտին հասած է : Երկու mesureէ բաղկացած thèmeի մը վրայ բազմաթիւ canonներ եւ fugueեր գրած է ա՛յնքան ճարտար կերպով : Այդ քանի մը նօթէ բաղկացած thèmeը անսպառ ակունք մը դարձած է, ուրիշ Պախի հանճարը contrapuntique արուեստին բոլոր combinaisonները կը քաղէ : Ճշմարիտ երաժիշտի մը համար չկայ այնքան բարոյական անապակ վայելք մը որ սիրար ջերմացնէ եւ հոգին երանութեամբ զեղու՝ որքան այս գործին ուսումնասիրութիւնը եւ ունկնդրութիւնը :

Պախ՝ ինչպէս բոլոր հանճարները՝ շատ հետոյ իր դարուն միութիւն արուեստին սահմանափակ օրէնքներուն մէջ պարփակուելէ՝ կը ճառագայթէ իրմէ վերջ թաւալող դարերուն վրայ : Ահա երկու դար վերջ անոր գործը առինքնող ու երիտասարդ է քան երբեք : Արդեական երաժշտութեան երկու գլխաւոր յատկանիւնները կազմող polytonalité եւ polyrythmie, զոր նորագոյն երաժիշտները բռնապատիկ կերպով կը ներմուծեն յաճախ իրենց երկերուն մէջ, կը գտնենք շատ բնական կերպով Պախի գործին մէջ :

Պախի բեղուն կեանքը զերծ չէր եղած անշուշտ առտնին հոգերէ ու յուսախարութիւններէ :

Իր խորունկ արուեստը, ընդհանրապէս շատ բարդ թուած էր անշուշտ իր ժամանակի սահմանափակ մտքի տէր կղերականներուն ու պաշտօնական անձնաւորութիւններուն : Իր մահէն վերջ դար մը եւս իր գործերը եկեղեցիներու դարակներու փռչիւններուն մէջ հեծեցին :

Այսքան հրաշագործ կեանքէ մը ետքը, վաթսուն եւհինգ տարեկանին իր մարմինը կը հակի ալիւս յոգնարեկ, կըքած իր պատկառելի գործին, երկունքի հրճուանքներուն, դառնութեանց ու պայքարին բեռներ տակ : Վերջին ամիսներուն՝ տեսողութիւնը կորսնցուցած էր. մահէն տասը օր առաջ կը վերագտնէ. գայն, բայց այս անգամ անողորմ կաթուած մը զինք վերջնականապէս կը տապալէ անկողին : Իր վերջին օրերը կ'անցընէր խեղճուկ ու մութ սենեակի մը մէջ : Իր մահը նախագագան եւ իր վախճանէն մէկ երկու օր առաջ երգեհոնի համար choral մը սկսաւ յղանալ, եւ անկարող իր ձեռքով նօթագրելու գայն բերանացի թելադրեց իր սնարին վերեւ հսկող Altnikol փեսային : Ասիկա եղաւ Պախի վերջին գործը, որուն անունն է՝ «Տէ՛ր, կը ներկայանամ քու գահիդ տօջեւ» : Եւ այսպէս ալ մեկնեցաւ ան աշխարհէն, հոգին երանաւէտ, իր վերջին հեւքն ու մրմունջը երաժշտութեամբ աւանդելով :

ՎՐՈՅՐ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ

Փարիզ